

ovde se prodaje duša, koja se odmah konsumira. Čovek, igrajući se, ponovo nalazi najbolji deo samog sebe. Uspeh drame leži u uspehu ove vrste mladih čuda. Talenat dramaturga ne može da ima bolju tačku oslonca.

Ali ova igra u pozorištu ima jedan obavezni smer. Pozorište je iziskivalo reči koje se dosta snažno izgovaraju, kao i gestove koji se vide i iz velike daljine. Dramaturgija je morala da se podvrgava zahtevima izraza i da sve posveti Reči. Bilo je fatalno to što je misleći čovek, jedini koji je raspolagao Rečju, a videći u sebi najintimniji čvor svoje egzistencije, učinio od drame svoju privilegiju i područje svojih osećaja. Dramaturgija je ustrojila, na toj osnovi, dosledna pravila. Na strmim stazama psihologije, dramska akcija, kao što je to i njeno ime počelo da ukazuje, htela je da bude teatralna, i da je nose samo ličnosti. Gledaocu je postalo skoro indiferentno to što je realni svet, onaj kome u susret ide naš svakodnevni život, postao za čoveka sasvim nevažna stvar; a što su, u shvatanju ovoga sveta, misao i ljudske reči — postali skoro najvažnije stvari. Materijalni, nemi predmeti, često neprimetni i sa najmanjeg rastojanja, nisu imali nikakvog udela, ni posrednog ni prenosnog, u odvijanju zapleta. Oni kao takvi nisu bili prihvaćeni ni u igri ni u emociji. Oni su bili „dekor“ i „rekvizita“, i to samo simbolično, po potrebi. A one kratke rečenice u zagradama, u kojima se krije život stvari, koje prenatrpavaju stranice pozorišne drame i pored napora koji se primećuje da se to diskretno napiše „kurzivom“, prikrivaju, koliko je to u njihovoj moći, istinsku težinu i ozbiljnost sveta.

Ovo isključivanje stvari, koje je bilo posledica scene, a ne i njen princip, išlo je u prilog scene. To je činilo da budemo bliže duši ili jednom plemenitijem svojstvu da se tako obezbeđuje glumac, na patosu bez otisaka koraka, u ovoj odsutnosti kiše, postao je uslov čistote za reč, uslov razvojne linije za rečenicu, i, u dijalektičnom smislu, uslovi sigurnosti i izvesnosti. Tajanstvena muzika, apstraktno slikarstvo, konkretna filozofija, sve ove sublimne metamorfoze umetnosti, u jednom spletu nevidljivih teškoća bile su, u jednom opreznom ritmu, prikačene za usne pozorišne maske. Da li je u pitanju radoznalost koja mnogo iziskuje? Možda. Ali, pre svega, u pitanju je ona radoznalost koja treba da u jednom zakupničkom režimu duha izvrši nametnuti izbor uspomena. Potrebno je bilo dokazati oprobano kompetentnost. Samo po tu cenu moguće je bilo doživeti otkriće i emocije. Naravno, ovde nikako nije reč o onome što se zove široka publika. A što se tiče onoga posetioca čije je odustajanje od svoga prava na prestiž moralo dovesti do gašenja mnogobrojnih pozorišta, jednog za drugim, možemo se samo pitati kako je on uopšte mogao da plaća zakupninu za čiste ideje; ili pak, kakvim je to lažnim novcem, u vidu verbalizma, on bio snabdeven? Ipak je tek pojavom filma (koji nije dostojan pravila dramaturgije, i koji je dosta grubo izlomio osetljivu crtu intelektualnih remek-dela) čitava masa, ili skoro čitava masa, počela da se okreće ka uživanju u bujici isprekidanih slika.

Šta je ovo otkrovenje i ovo otkriće značilo za jedne, a šta za druge? Ne radi li se ovde možda o jednoj skrivenoj osveti jedne radoznalosti koja je dugo vremena bila nezadovoljena i hranjena veštačkim emocijama?

Originalni aspekti filmske činjenice bili su mnogostruki.

Film, kao crno-beli spektakl, iako sam nematerijalan i oslobođen zemljine teže i života, ipak ne napušta sasvim život, kao ni pozorište, a, u isto vreme, on ima nečeg zajedničkog sa crtežom i lutkarskim pozorištem. Zbog toga on, s jedne strane, poseduje onu čistu jasnoću „crteža u belom“, koju ne pomućuje ni pojava boja, i koja ne postavlja problem, — ili bar još ne — specifičnih i složenih svojstava ukusa; s druge strane on poseduje jednu fantaziju koja mu omogućava da čas dosegne najdublju istinu,

koja je iznad prekomernih konvencija verovatnosti, logičnosti i svih drugih „prerušavanja“, a čas da u potpunosti izmakne svakoj logici i svakoj verovatnosti. Filmska činjenica može zatim da se upoređuje i sa izvesnim literarnim činjenicama, s tim što moramo da uočimo razliku u načinu na koji ona prenosi slike i znakove. Film nije evokacija života, jer ga on neposredno stavlja pred naše oči, čime se on razlikuje od romana i još jednom više približava pozorištu; ali film nije ni reprodukcija jedne radnje koja je izvučena iz života i koja izgleda kao izolovana, jer može da prikaže najraznovrsnije i najsitnije okolnosti ili slučajnosti, i po tome se on odvajava od pozorišta i približava romanu. A onda, oslobođen svih oblika jedinstva, osim svog sopstvenog, jedinstva režiže i preloma stranica, jedinstva mesta, vremena i pravca kretanja radnje, kao i svih vrsti homogenosti ili proizvoljno odabiranih nadležnosti, film je u najvećoj mogućoj meri određen, a često, šta više, i svoj sopstveni gospodar. I najzad, film po svojoj volji raspolaze usporenošću i brzinom, igrom kontrasta, ili naprotiv, jednim povezivanjem i isticanjem koje obično ne mogu da prikažu ni odštampane stranice, niti način izražavanja živog čoveka. (Neki od ovih „kvaliteta“ koji su „antispektakularni“ izvan filma, gotovo da su identični sa onim umetcima koji se uspešno pojavljuju u nekim izuzetnim pozorišnim delima, od Sekspira do Pola Klodela.

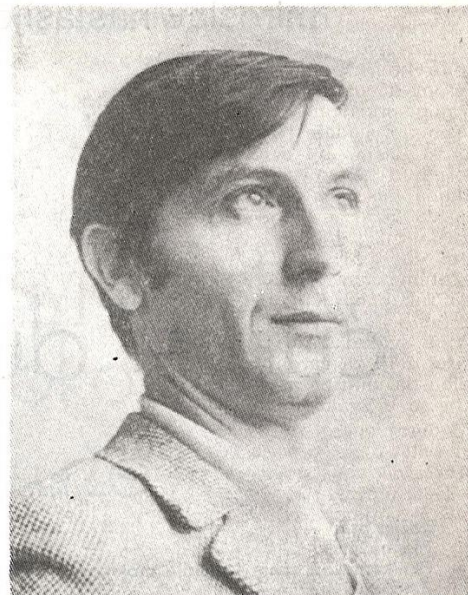
Ali, pre svega, film je bio nem. Ova nemogućnost da vodi raspravu nametala mu je veliku skromnost. Ono što je moglo da se zapazi još u stadijumu te nemosti i te skromnosti — bio je nagoveštaj da će se film zavući u jedno malo polje svesti koje je rezervisao za stvari svakodnevnog života a koje predstavlja dušu kod prostih bića. Film je u predstavi ovih duša figurirao kao jedno prolazno mesto kroz koje, ako zatreba, prolaze i psihološki fenomeni, ali koji ne ostavljaju nekog vidljivijeg traga o njihovoj složenosti. On je za junake uzimao ovakva ista prosta bića, čije je pravo lice bilo sasvim slično maski koju oni nose u životu. A ostatak „drame“ bio je prepušten predmetima.

Evo najzad uloge i za predmete, njihove očekivane i njihove nepredvidljive uloge, njihove akcije, evo svih onih isprepletanih puteva u kojima se ruke i oruđa sa kojima one rade, noge i njihovog koračanje, svi nosioci pogleda, osećanja i delanja, pa i samo oruđe, napušteni točkovi, slobodna vozila, i drvo, i kamen, — uzajamno očekuju, ukrštavaju, izbegavaju, sudaraju, kolaju i rasprostiru sa svojim pratiocima, u skladu sa onim vrtoglavim zakonima koji daju obeležje svakom predmetu na ovom svetu, od planina do zrna peska. I do čoveka, koji je okružen tim predmetima.

To je još nemi čovek, ali čovek koji je „središte“. To je kozmički čovek, ako može tako da se kaže. Mima i pantomima znatno su prevaziđene. Bilo je to ogromno otkriće koje više nije smelo da nestane. Film u stvari nije prestao da bude nem time što je čoveku na filmu data mogućnost govora. Čak i zloupotrebe koje se čine sa onim što se zove „dijalog“ — samo su neukosti, koje se inače pripisuju brbljivom čoveku. Film nije mogao ostati čuljiv. Ali on je suštinski ostao nem, kao i život, kao priroda, jer priroda i život zauzimaju u njemu više mesta nego sam čovek. A time film i postiže pravo treperenje duše.

Ako pozorišna drama, koja je tokom dve hiljade godine bila zaoddevana svetačkim oreolom danas izgleda kao da ga gubi, to je zbog toga što je kozmički život uspeo da prodre u filmsku predstavu. Ali ni ovo nije moglo da pobedi samo zato što se zasnivalo na broju, niti uz pomoć broja, već zbog toga što je to odgovaralo jednom prirodnom zahtevu.

Prevod sa francuskog
MIHAILO VIDA KOVIĆ

vladimir nastić

naš muški glas

OPOMENA

Krikovi neće daleko dospeti
Ovo je naš predeo
Ovo su naša zvona
Ovo je naše nebo naš mukli glas
Ovo je kraj umobolnih
Ovde nesreći nema kraja

Obesili smo svoga boga
koji bi nas kako tako vodio

Sunce smo nasledili

Skinimo još jednom kape prije večernje molitve

SELJACI

Poklaše se oko mrginja
a mrginj nije ničiji

Isuake noževe oštre
i sekire zubate povadiše

Prifajeni i mračni
jedni druge smeraju

Njihove sekire
nikada neće zardati

NAS DVADESET PET KONJA

Nas dvadeset pet konja
leži na ovlaženoj slami
i čeka jutro

Nešto čudno i tužno
pevali su Šiptari

Konji su rzali i udarali se

Bili su umorni
Kada je svanulo
čitali su nam zapovijest

Jednoga od nas
proglasiše dezertferom

POREKLO

Rodi se mom pradedu sin
Gligor
Gligor rodi Zelena
Zelen rodi Nikolu
Nikola rodi Marka
Marko rodi mene

Zeleni krug straha
i jedne gvozdene vile
Ostaviše mi u nasleđe